

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

УДК 177.71(092):37-055.2(477.53)

ОЛЕНА ІЛЬЧЕНКО

(Полтава)

КНЯГИНЯ ЄЛИЗАВЕТА ВОРОНЦОВА В ОРГАНІЗАЦІЇ БЛАГОДІЙНОСТІ В ОСВІТІ УКРАЇНИ (1792-1880 РР.)

Проаналізовано досвід благодійної діяльності Єлизавети Воронцової (1792-1880 рр.). Досліджено біографічні сторінки життя княгині, основні напрями її благодійності, зорієнтовані, зокрема, на підтримку освітньої галузі на півдні України.

Ключові слова: Єлизавета Воронцова, благодійність жінок, жіноче благодійне товариство, інститут шляхетних панянок, школа, історичний досвід.

«Она имела только одно служение — служение Богу, один долг — долг сердца и повиновалась одному голосу — голосу милосердия. И везде, где вздыхал бедняк, — появлялась она. Где стонал больной, — помогала она. Где раздавались жалобы вдовицы, — она являлась утешительницей. Где плакала сирота, — она осушала ее слезы. Где стыдливая нищета конфузливо пряталась от глаз людских, — там отыскивал ее и являлся на помощь ей небесный ангел, называемый Елизавета Воронцова»

Швабахер

Розв'язання в Україні таких кардинальних завдань як культурно-національне відродження, становлення державності та демократизація суспільства нерозривно пов'язано із стрімким зростанням ролі і значення жіноцтва, яке стає гідним учасником розбудови нашої держави. Жіноче начало української ментальності з давніх-давен міцно вкоренилося в суспільній свідомості нашого народу і яскраво проявляється у прагненні до ствердження в національно-державній ідеології країни. Особливе осердя жіночої ідентичності традиційно поєднувало образи «жінки-патріотки», «жінки-захисниці» національних інтересів, яка нарівні із чоловіками проявляла мужність і волелюбність, самостійність і відданість своїй державі, та «жінки-берегині» українського роду, що вражала добротою і милосердям, співчутливістю й жертовністю. Саме такі жінки, з високими імперативами поєднання культу патріотизму і материнства, ставали активними учасницями широкої благодійності, формуючи ментальне консолідуюче ядро української нації, зберігаючи її традиції, освіту і культуру.

Про активну участь жінок у благодійності свідчить дослідження одного з найбільших у світі благодійних фондів Великої Британії «Charities Aid Foundation» (2014 р.), яке виявило, що жінки щедріші за чоловіків, їхні пожертви складають 30%, тоді як благодійні ініціативи чоловіків – значно менші. Кордоцентризм і висока духовність жінок мають переваги над прагматично-інвестиційним підходом до благодійності чоловіків. Ця статистика підтверджується й даними проекту «Роль жінок у розвитку благодійності» (2012 р.) Українського форуму благодійників: 84% усіх пожертв роблять саме жінки. На їхню вирішальну роль у благодійності вказує той факт, що майже 92% опитаних чоловіків зізналося про вплив жінок на їхнє прагнення і готовність займатися благодійністю. Серед ініціаторів створення благодійних фондів та організацій сьогодні виступають найвідоміші жінки України, зокрема: співачка, композитор, громадський діяч Руслана Лижичко (Міжнародний благодійний фонд «Український світанок»); олімпійська чемпіонка зі спортивної гімнастики Лілія Подкопаєва (Міжнародний благодійний фонд «Здоров'я покоління»); президент агенції «Карин MMG» Влада Литовченко (благодійний фонд «Обдаровані діти – майбутнє України») та багато ін.

Як бачимо, жінки представляють різні сфери життя українського суспільства, благодійна діяльність яких спрямована на соціальний захист, підтримку вихованців дитячих будинків, охорону та зміцнення здоров'я, турботу про літніх людей, відродження національних традицій, розвиток культури й мистецтва, освітню галузь. Саме остання виступає з-поміж названих об'єктів добротності пріоритетною, оскільки сьогодні найбільш відчутно потребує розширення й зміцнення своєї матеріальної бази, капітальних фінансових вкладень як з боку державних, так і недержавних структур.

Отже, можемо з упевненістю констатувати, що сьогодні українські жінки проявляють активну участь у суспільно-громадському житті нашої країни і, зокрема, — розвитку благодійності, приватної ініціативи, меценатства. Саме це спонукає більшість науковців зосередити свою увагу на вивченні передумов розвитку вітчизняної добротності діяльності, її здобутках, досвіді відомих благодійників минулого.

Сучасна історико-педагогічна оцінка розвитку явища благодійності репрезентована в працях як російських, так і українських учених. Увагу російських дослідників привертають педагогічні (С. Агуліна, Л. Лаврененко, О. Фищукова та ін.), історичні (І. Жданова, І. Павлова, Г. Ульянова та ін.), культурологічні (О. Кочнов, О. Полякова, О. Радзецкая та ін.), соціологічні (О. Воронова, А. Петрова, Л. Темнікова та ін.) аспекти благодійних практик.

Серед досліджень українських учених значний науковий інтерес становлять праці Ю. Гузенка, О. Доніка, С. Поляруш, Н. Товстоляк, І. Суровцевої та ін., які розглядали становлення й розвиток органів державної опіки, громадських благодійних об'єднань; розкривали роль меценатства в Україні переважно на регіональному рівні (Лівобережна Україна, Південь України, Середнє Придніпров'я, Харківська губернія) у XIX — на початку XX ст. Ґрунтовними дослідженнями з названої проблеми є докторські дисертації Н. Сейко «Добротність у сфері освіти України (XIX – початок XX століття)» (2009 р.), О. Друганової «Розвиток приватної ініціативи в освіті України (кінець XVIII – початок XX століття)» (2009 р.), О. Ільченко «Благодійна діяльність жінок в освіті України (XVII – XVIII ст.)» (2014 р.).

В основу дослідження заявленої проблеми покладено концепцію, яка розглядає жінку-благодійницю XVIII – XIX ст. з позицій гендерного підходу як соціокультурну статтю, яка, на відміну від лише біологічної, що відтворює природні, біологічно задані особливості жінок і чоловіків, сконструйована соціально відповідно до суспільних, політичних, економічних і культурних контекстів буття. Жіноча благодійність мала свої «специфічно жіночі» риси і характеристики й водночас виступала невід'ємною частиною загальної благодійності в освіті, однією з домінант суспільного прогресу, компонентом самобутньої культури українського народу, дієвим важелем розбудови і розвитку освітньої галузі.

Концептуальні засади дослідження благодійної діяльності жінок в освіті розглядаємо у контексті методологічного і теоретичного концептів.

Методологічний концепт містить сукупність наукових підходів до вивчення благодійної діяльності жінок в освіті України XVIII – XIX ст.: діяльнісного (В. Кремень) – розкриває процесуально-діяльнісний аспект благодійності як сфери самореалізації жінки, підвищення рівня її соціального статусу та посилення суспільного авторитету; гендерного (парадигма гендерного підходу в педагогіці) (В. Кравець) – визначає стратегію гендерного дослідження в науці, в основі якої внутрішня логіка розвитку педагогічної думки, її динаміка і закономірності; біографічного (О. Сухомлинська) – дає змогу розкрити сутність та особливості благодійної діяльності жінок в освіті через вивчення історії людського життя; відносницького (А. Бойко) – дозволяє вивчати й визначати взаємодію в суспільстві фемінних і маскуліних начал, розкриває спонуки й мотиви благодійної діяльності жінок і чоловіків; цивілізаційного (Г. Корнетов) – створює можливість дослідження жіночої благодійності як компонента побудови цілісної цивілізаційної картини розвитку суспільства; соціокультурного – дозволяє осмислити сутність благодійності жінок в освіті в межах тріади «особистість-суспільство-культура»; антропологічного – уможливорює розгляд історико-педагогічного феномена жіночої благодійності крізь призму людського чинника; системно-структурного – дає змогу репрезентувати жіночу благодійність як складну динамічну систему, що має внутрішню структуру та виступає підсистемою вищих рівнів організації.

Теоретичний концепт передбачає систему філософських ідей, концепцій, теоретичних суджень і дефініцій, без яких неможливим є розуміння сутності й особливостей благодійної діяльності жінок в освіті України XVIII – XIX ст. Він містить положення: філософської концепції персоналізації людини в соціумі (М. Бердяєв), що дозволяє розглянути жінку як неповторну й унікальну особистість, яка усвідомлює власну свободу – свободу вибору і свободу відповідальності за цей вибір щодо трансформування її природних сил в духовні, перетворення її внутрішніх потреб і переконань творити добро в зовнішні прояви; аксіологічного філософського вчення про матеріально-культурні, духовно-моральні та психологічні цінності, що дає можливість розкрити благодійність як найістотнішу чесноту й духовно-моральну цінність жінки, якій притаманні прояви «благородства душі і щедрість серця»; філософії екзистенціалізму, що уможливорює сприйняття жінки як істоти, вільної від народження, доля якої не детермінується її біологією (народжувати і виховувати дітей, бути дружиною, домогосподаркою), а створюється нею самою і соціальним контекстом; «... жінка – суб'єкт історії та її творець такою ж мірою, що й чоловік. Слід розглядати їхні дії не як такі, що усувають одна одну, а бачити їх як єдиний процес» (М. Ейхлер); визначення сутності основних дефініцій проблеми благодійності

жінок в освіті забезпечує реконструкцію досліджуваного історико-педагогічного феномена; існування благодійної діяльності жінок в освіті розглядаємо як показник цивілізованого правового суспільства, побудованого на засадах демократизму, гендерної рівності, гуманності.

Усе це забезпечує усвідомлення жіночої благодійності в освіті як невід'ємного складника національно-культурного відродження країни, формування морально-етичних та духовних цінностей українського народу; важливого показника соціального прогресу, рівня розвитку демократичних, паритетних відносин у суспільстві; природного вияву ментальних «людинолюбних» якостей і чеснот; перехідного ланцюга у процесі перманентних змін у гендерній стратифікації суспільства, утвердження соціальної позиції жінки як «активного учасника» громадської сфери життя; визначального фактора адаптування жінки в суспільстві, її самопізнання і самореалізації, підвищення рівня соціального статусу й посилення авторитету; засобу розвитку національної освіти в контексті світових тенденцій XXI ст.

Тож, продовжуючи серію публікацій, присвячених історії благодійності в освіті України відомих жінок XVIII – XIX ст., звертаємося до досвіду графині, найяснішої княгині, доньки відомого польського магната графа Франциска Ксаверія Браницького та графині Олександри Енгельгардт, сестри генерал-майора графа Владислава-Григорія Браницького, дружини генерал-губернатора Новоросійського краю і намісника Бессарабії Михайла Воронцова – *Єлизавети Ксаверіївни Воронцової, уродженої Браницької (1792 – 1880 рр.)*.

Метою даної статті є ознайомлення читачів із цінним досвідом благодійної діяльності цієї непересічної жінки, яка свого часу була нагороджена орденом Святої Катерини малого хреста (1823 р.), Єкатерининською стрічкою з великим хрестом (1850 р.), їй адресувалися листи О.С. Пушкіна («Храни меня, мой талисман», «Желание славы», «Талисман», «Прощание»). Упродовж свого життя Єлизавета Воронцова витратила на добродійні цілі величезну для того часу суму – близько трьох мільйонів рублів, заснувала й понад 20 років керувала Одеським жіночим благодійним товариством, фінансово допомагала й опікувалася Одеським і Закавказьким (у Тифлісі) інститутами шляхетних паньок, підтримувала заклади освіти і притулки для дітей-сиріт тощо.

Народилася Єлизавета Воронцова у вересні 1792 р. Як уже зазначалося, її батьком був відомий воєнний і держаний діяч Речі Посполитої, представник знатного магнатського польського роду Франциск Ксаверій Браницький; матір'ю – Олександра Енгельгардт – володарка великих статків, племінниця найяснішого князя, генерал-фельдмаршала Григорія Потьомкіна [4]. У родині було п'ятеро дітей, два сини і три доньки, Єлизавета була наймолодшою з них.

У ранньому віці Єлизавета разом з матір'ю мешкала при дворі російської імператриці Катерини II. Надалі, після її смерті, своє дитинство і юність провела у маєтку батьків у Білій Церкві. Як і всі її брати та сестри, Єлизавета одержала ґрунтовну домашню освіту. Її вихованням безпосередньо займалася мати. У 1807 р. завдяки наблизженості родини до імператорського двору Єлизавета разом із сестрою Софією стає фрейліною, проте не полишає дома. Олександра Енгельгардт довгий час опікувалася доньками, уважаючи, що, чим довший час вони будуть знаходитись подалі від впливів столичного життя, тим буде для них краще. Тож до 26 років Єлизавета жила разом із батьками у Білій Церкві.

У 1819 р. пані Браницька вперше відправляється у подорож до Європи. У Парижі вона зустрічає свого майбутнього чоловіка Михайла Воронцова – ге-

роя Вітчизняної війни, овіяного славою Бородінського бою, графа, у майбутньому генерал-губернатора та повноважного намісника Бессарабії, намісника на Кавказі, генерал-фельдмаршала, найяснішого князя, почесного члена Петербурзької академії наук. У посаг Єлизавета Ксавер'ївна одержала Мошного-родищенський маєток Черкаського повіту Київської губернії, села Демківці та Почапінці Кам'янецького повіту Подільської губернії. Весілля відбулося у Парижі, посадженим батьком нареченої був герцог Веллінгтон.

Імператриця Єлизавета Олексіївна, дружина Олександра I, в листі до батька Михайла Воронцова писала: «Молода графиня поєднує всі якості видатного характеру, до якого додаються принади її краси і розуму: вона створена, щоб зробити щасливим поважного чоловіка, який поєднає з нею свою долю» [1]. Окрім цих якостей, Єлизавета Ксавер'ївна була всебічно освіченою людиною, вона знала історію, особливо кінця XVIII – XIX ст., володіла знаннями з ботаніки, що дозволило їй керувати роботами у створенні ботанічних садів в Алуці, власне вивела кілька різних сортів роз, яким надала імена відомих людей.

У 1823 р. імператор доручає Михайлу Воронцову очолити Новоросійське і Бессарабське генерал-губернаторство. З цього часу родина Воронцових переїжджає до Одеси. Саме це призначення стало ключовим для них. Більш ніж півстолітнє життя Єлизавети Ксавер'ївни у цьому місті – це «безперервний ланцюг найрізноманітніших і найзворушливіших пам'ятників її християнської душі» [2]. Тут Єлизавета Ксавер'ївна назавжди залишила свій слід не лише завдяки красі і чарівності (з-поміж її пристрасних шанувальників був російський поет Олександр Пушкін, герой Вітчизняної війни 1812 р. Микола Раєвський та ін.), але й завдяки гострому розуму, тактовності, милосердності і щирому серцю. Насамперед – це її благодійна діяльність, перші результати якої були по достоїнству оцінені імператором Миколаєм I у «Высочайшей Грамоте» на ім'я мешканців Одеси за піклування, надане ними армії всім необхідним під час російсько-турецької війни 1828 – 1829 рр., за влаштування шпиталів для поранених і хворих. Про найяснішу княгиню Єлизавету писали у відомих виданнях того часу – в «Русском архиве», «Историческом вестнике», «Вестнике Европы».

Зусилля Єлизавети Ксавер'ївни зосереджувались на фінансову підтримку (надання коштів благодійним товариствам, навчальним закладам, притулкам, богадільням) та організаційно-діяльнісню (розробка статутів; організація, головування і кервіництво благодійними товариствами, освітніми установами; підтримка своїм авторитетом, допомога «трудами рук своїх» тощо).

Щедротами княгині зміцнювалася і розвивалася Одеська Стурдзовська богадільня сердобольних сестер, піклувальницею якої упродовж майже двадцять років (з 1857 р. по 1876 р.) була Єлизавета Ксавер'ївна: пожертвування за цей період становили 120 тис. руб. [2]. У 1856 р. княгиня виявила бажання стати «серед сестер сестрою Єлизаветою» і часто брала участь в роботі богадільні як пересічна сестра милосердя – доглядала за хворими і старими, асистувала при проведенні операції й ін. [3].

Важливу роль княгиня відіграла в роботі Одеського жіночого благодійного товариства, яким керувала понад двадцять років. Товариство ставило за мету виховання і піклування сиріт, опіку бідних, хворих, інвалідів. Особливо діяльність товариства проявилася під час лютування голоду. Так, у 1833 р. зусиллями товариства було нагородовано 4300 людей [2]. У спеціально облаштованих будинках товариство надало притулок понад 400 безпритульних дітей, близько 400 особам було надано роботу [2].

У 1834 р. за підтримки товариства і за безпосередньої участі Єлисавети Ксавер'ївни (розробила статут, надавала фінансові пожертвування) у передмісті Одеси відкривається перший приватний дитячий притулок на 45 осіб, який згодом став Будинком піклування сиріт. Тут вихованці вивчали Закон Божий, священну історію, читання, письмо, арифметику, церковний спів та ін. У подальшому хлопчиків відправляли навчатися різним ремеслам; дівчат віддавали благодійникам, які мали піклуватися про їхнє майбутнє.

Зосереджуючи увагу на допомозі соціально незахищеним верствам населення, товариство організувало відділення для підтримки немовлят, старих і хворих жінок, людей іншої віри. Тож, не випадково, жіноче благодійне товариство на той час уважалося «розсадником благодійних установ в Одесі» [2]. На утримання товариства Єлисавета Ксавер'ївна надавала чималі грошові внески, а також допомагала своїм впливом і авторитетом.

Княгиня Єлисавета була очільницею Жіночого благодійного товариства Св. Ніни у Тифлісі, Відділення Жіночого благодійного товариства Св. Ніни в Кутаїсі, Відділення Жіночого благодійного товариства Св. Ніни в Шемахе, Жіночого благодійного товариства Св. Олександри в Ставрополі, Жіночого благодійного товариства Св. Рипсимії в Єревані, Катеринодарського благодійного товариства.

Дітищем Єлисавети Ксавер'ївни довгий час залишався й Михайло-Семінівський сирітський будинок для хлопчиків-сиріт, який було зведено у 1858 р. на честь її чоловіка. На будівництво будинку княгиня надала 135 тис. руб. [2], передала великі грошові суми на утримання вихованців, увела іменну стипендію свого чоловіка, фінансово підтримувала народне училище.

Велику увагу найясніша княгиня надавала безпосередній підтримці й розвитку освітніх установ. За її участі як організатора і донатора фінансових пожертвувань, було засновано Керченський дівочий інститут (Єлисавета Ксавер'ївна була почесною піклувальницею закладу), освітні установи жіночих товариств Св. Ніни, Св. Олександри, Св. Рипсимії. Із історичних документів дізнаємося, що на організацію школи для дівчат Св. Ніни у Тифлісі, княгиня надала 100 тис. руб. [3].

Разом зі своїм чоловіком Єлисавета Ксавер'ївна опікувалися й Одеським інститутом шляхетних панянок. Відомим є факт про те, що княгиня не одноразово зверталася до імператриці Марії із проханням взяти інститут під її піклування (включити до складу навчальних закладів Відомства імператриці Марії), надавала чималі грошові пожертвування на утримання вихованок. Улюбленою справою Єлисавети Ксавер'ївни на довгі роки було піклування про школу для дітей, батьки яких служили у княгині. В ній навчалось близько 40 учнів, з-поміж яких і діти бідних [2].

Княгиня Єлисавета померла в Одесі у 1889 р. Могила її знаходилася біля надгробка чоловіка, що було рідким явищем, коли в кафедральному соборі поховано жінку. Виняток становили тільки члени царської родини.

Нами представлено не повний перелік благодійних справ найяснішої княгині. Крім організації і підтримки добродійних товариств, освітніх установ, дитячих притулків, лікарень, богаділень Єлисавета Ксавер'ївна ініціювала видання альманаху «Подарок бідним» (Одеса, 1834 р.), жертвувала великі кошти на утворення сільських банків, відсотки з капіталу яких йшли на утримання лікарень та ін. З огляду на всю масштабність її роботи, стає зрозумілим, чому княгиню називали «душею благодійності» і «добрим небесним ангелом».

Її особистісні риси – милосердність, кордоцентризм, жертівність та активна громадянська позиція можуть стати зразком для сучасних жінок, які мають бажання і прагнуть займатися благодійністю.

Перспективний напрям подальших наукових пошуків убачаємо у вивченні й узагальненні досвіду благодійних ініціатив в освіті відомих жінок України кінця XVIII – поч. XX ст. – Варвари Репніної-Волконської (засновниця і донаторка Інституту шляхетних панянок у Полтаві); Катерини Галаган (піклувальниця і жертводавиця приватної чоловічої гімназії Колегії Павла Галагана); Христини Алчевської (організаторка і керівниця недільних шкіл), Єлизавети Терещенко (засновниця іменної стипендії чоловіка Івана Терещенка в реальному училищі, університеті Св. Володимира, політехнічному університеті; донаторка і піклувальниця художньо-промислового училища у Києві); Олени Демидової-Сан-Донато (жертводавиця Києво-Подільського відділення Фундуклеївської жіночої гімназії, ремісничої школі; фундаторка Київського товариства денних притулків для дітей робітників; засновниця притулку для дітей-сиріт); Варвари Тарновської (учасниця і організаторка жіночого руху за професійну освіту, ініціаторка створення системи вищих навчальних закладів для жіноцтва – Вищих жіночих курсів) та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Воронцова Єлизавета Ксаверівна [Електронний ресурс] // Християнський портал : [сайт]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/> (дата звернення: 12.05.2015). – Назва з екрана.
2. Головань В.И. Воронцова Єлизавета Ксаверьевна – светлейшая княгиня [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://odesskiy.com/> (дата звернення: 25.05.2015). – Назва з екрана.
3. Гребцова И. С. Очерки развития женского благотворительного движения на юге Российской империи (первая половина XIX века) : монография / И. С. Гребцова, С. А. Накаева. – Одесса : Астропринт, 2007. – 280 с.
4. Усенко П. Г. Воронцова (у дівоцтві – Браницька) Єлизавета Ксаверівна // Енциклопедія історії України: Том 1: А-В / Редколегія: В.А. Смолій (голова) та інші. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Видавництво «Наукова думка», 2003. – 688 с.: іл. – С. 635.

ЕЛЕНА ИЛЬЧЕНКО

КНЯГИНЯ ЕЛИЗАВЕТА ВОРОНЦОВА В ОРГАНИЗАЦИИ БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОСТИ В ОБРАЗОВАНИИ УКРАИНЫ (1792-1880)

Проанализирован опыт благотворительной деятельности Елизаветы Воронцовой (1792 – 1880 гг.). Исследованы биографические страницы жизни княгини, основные направления ее благотворительности, ориентированные, в частности, на поддержку образования на юге Украины.

Ключевые слова: *Єлизавета Воронцова, благодійність жінок, жіноче благодійне товариство, інститут благородних девиць, школа, історичний досвід.*

ELENA ILCHENKO

PRINCESS ELIZABETH VORONTSOVA IN THE CHARITY ORGANIZATION IN EDUCATION OF UKRAINE (1792-1180)

The article reveals the content of the notion «charity of women», which is interpreted as the historico-pedagogical, socially significant phenomenon of religious-secular origin, that is characterized by gender snort, integration in their pedagogical basis of natural female charity

and high civic consciousness, is an important dominant social progress, component of the original culture of the Ukrainian people, an effective lever of development and development education. In line with this definition reflected the experience of the charitable activities of Elizabeth Vorontsova (1792 – 1880's). Researched biographical pages of the life of the Princess, analyzes the main directions of its charitable activities in the South of Ukraine – the organization and content of women's charitable societies, and institutes of noble maidens, girl's schools, orphanages, hospitals, almshouses.

Special attention is paid to the study support the Princess of educational institutions. In particular, it is specified that she was donatural and plumeliau Kerch maiden Institute, financed educational institution of women's societies of St. Nina, St. Alexandra, St. Repsim, along with her husband was engaged by the Odessa Institute of noble maidens, kept a school for children whose parents served in the Princess.

The paper noted that, given the scale of philanthropy Elizabeth Vorontsova, it becomes clear why the Princess was called «the soul of charity» and «kind heavenly angel». Stated that her personal traits – mercy, cordocentis, sacrifice and active citizenship can become a model for modern women who seek to do charity work.

Identified promising direction of further research, among which a significant place is given to further study and generalization of experience in charitable initiatives known women in Ukraine late the XVIII – beginning of the XX century – Barbara Repnina-Volkonskaya (donatory and founder of the Institute for noble maidens in Poltava); Catherine Galagan (pluvalis and altar College of Pavel Galagan); Christine Alchevska (organizer and pluvalis of Sunday schools), etc.

Keywords: *Elizabeth Vorontsova, the women's charity, the women's charitable society, the Institute of noble maidens, school, historical experience.*

Одержано 25.02.2016, рекомендовано до друку 04.04.2016